

Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında Evrensel Tasarım Yaklaşımı *

Universal Design Approach to Reuse Of Historic Buildings

ÖZET

İnsanlığın varoluşundan bugüne değin, birey ve toplumların yaşantılarına, inanışlarına, geleneklerine göre şekillenen o zamanın teknolojisini yansıtan tarihi yapılar, zaman içerisinde özgün işlevleri dışında yeniden kullanılmaktadır. Yapının kültürel miras olarak yeniden kullanımı kent kimliğinin ve belleğinin de sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Son yıllarda ülkemizde ve dünyada tarihi yapıların varlıklarını sürdürmeleri, kente ve kentliye hizmet edebilmeleri için koruma politikaları içinde yeniden kullanım restorasyon teknikleri içinde sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. İnşa edildikleri dönemlerde toplumun çoğunluğunun kullanıcı olarak durum ve ölçüleri benimsenmiş olsa da günümüzde bu kültürel miras varlıklarının restore edilerek yeniden kullanımında herkes için evrensel tasarım ölçütleri çalışmalara dahil edilmelidir. Çalışmada, dünyada ve ülkemizde kendi işlevi veya farklı işlev verilerek yeniden kullanılan tarihi mekanlarda/yapılarda evrensel/kapsayıcı tasarım uygulamalarıyla ilgili kapsamlı literatür çalışması yapılmış, seçilen örneklerde erişilebilirlik düzenlemeleri ve tasarımları irdelenmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken mimari düzenlemeler, teknik destek ekipmanları, erişilebilirlik ve mekan kalitesini artırmaya yönelik kriterler baz alınmıştır. Örneklem grubu belirlenirken yeni veya eski işleviyle kullanılan yapılara, çağdaş, teknolojik yapı ve malzemelerle uygulanan düzenlemeler dikkate alınmıştır. Yapılan düzenlemeler ve tasarımlarda, tarihi yapı, yakın çevresi ve iç mekanlarında sadece standartların sağlandığı uygulamalar değil toplumu oluşturan farklı kısıt ve yeteneklere sahip bütün kullanıcı gruplarına hitap edecek ve kullanıcılar arasında ayırım yapmayacak erişilebilir tasarım yaklaşımı benimsenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Yapılar, Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımı, Evrensel Tasarım

ABSTRACT

Historical structures, which have been shaped according to the lives, beliefs and traditions of individuals and societies, from the existence of humanity to the present, reflecting the technology of that time, are reused over time apart from their original functions. The reuse of the building as a cultural heritage is important in terms of its sustainability in the identity and memory of the city. In recent years, reuse is a method that is frequently used in restoration techniques in conservation policies in order to maintain the existence of historical buildings in our country and in the world and to serve the city and the citizens. Although the situation and dimensions of the majority of the society as users were adopted at the time they were built, universal design criteria should be included in the works for everyone in the restoration and reuse of these cultural heritage assets today. In the study, a comprehensive literature study was conducted on universal design practices in historical structures that are reused by giving their own function or different functions in the world and in our country, and accessibility arrangements and designs in selected samples were examined. While making these evaluations, architectural arrangements, accessibility and criteria for increasing the quality of the space were taken as basis. While determining the sample group, the regulations applied with modern, technological structures and materials to the buildings used with their new or old functions were taken into consideration. In the arrangements and designs made, it is emphasized that an accessible design approach should be adopted that will appeal to all user groups with different constraints and abilities that make up the society, and that will not discriminate between users, not only the practices where standards are met in the historical building, its immediate surroundings and interior spaces.

Keywords: Historic Buildings, Reuse Of Historical Buildings, Universal Design

GİRİŞ

Dünya da yaygın olarak hakim olan ortalama insan boyut ve istekleri üzerine gelişen tasarım anlayışı son yıllarda artan engelli sayısı ve farkındalığıyla birlikte değişmekte ve gelişmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık % 16'sı farklı engellerle yaşamını devam ettirmektedir (WHO, 2023). Fiziksel engelli insanlar toplumsal yaşantılarında kent içi ulaşımında, sağlık yapılarında, sinema salonlarında, kamu binalarında, alışveriş merkezlerinde, eğitim yapılarında parklar, bahçeler ve açık alanlarda birçok engelle karşıla kalmaktadır. Bütün bu engeller sebebiyle bireyler hayatlarının birçok alanında erişim ve ulaşımında zorluklar

İlknur Acar Ata¹
Seval Yılmaz²

How to Cite This Article

Acar Ata, İ. & Yılmaz, S. (2023). "Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında Evrensel Tasarım Yaklaşımı", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(75): 4533-4543. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.72222>

Arrival: 01 August 2023
Published: 30 September 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr. Öğr. Üyesi Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Niğde, Türkiye
² Dr. Arş. Gör. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Niğde, Türkiye

yaşamaktadır. Erişilebilirlik ve ulaşım sorunları nedeniyle engelli bireyler, hakları olan birçok üründen ve hizmetten faydalanamamaktadır.

Toplumu oluşturan her birey, kentsel ve kamusal mekanlarda bulunan müzeler, tiyatro binaları, hastaneler, okullar, kütüphaneler gibi bir çok mekana bağımsız ve rahat bir şekilde erişim ve dolaşım hakkına sahiptir. Son yıllarda artan engelli sayılarıyla birlikte tarihi binalarda dahil olmak üzere bütün binalara eşit erişim sağlanması amacıyla farklı kısıta sahip bireylerin erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik evrensel tasarım uygulamaları ve düzenlemeleri yapılmaktadır. Bu bağlamda dünyada ve ülkemizde müze işlevi verilerek yeniden kullanılan tarihi yapılar örnek gösterilebilir. Ayrıca Avrupa Komisyonu tarafından Erişilebilir Tarihi Çevrelere verilecek ödüllerin artırılması ve gündeme getirilerek duyurulmasıyla tarihi yapılarda erişilebilirliğin artırılması teşvik edilebilir. Yaşamımızın bir aşamasında hepimizin bir tür engele sahip olabileceği varsayılarak, yapıları çevrenin her yaşta ve yetenekteki insanların kullanabileceği şekilde tasarlanması gereklidir. Bu çalışmalar, sadece engellileri değil yaşlılar, bebek arabası kullanan ebeveynler veya bagaj taşıyan yolcuları da kapsamaktadır.

Toplumdaki her birey sosyal hayatta yapıları çevre ve mekanları eşit kullanım hakkına sahiptir. Bu nedenle yapıları çevre inşa edilirken/şekillendirilirken yapılacak yeni yapılarda evrensel tasarım yaklaşımı ve ilkelerine uygun tasarım yapılması; yeniden kullanılacak/işlevlendirilecek tarihi yapılarda ise koruma kuralları ile ilgili mevzuat göz önünde bulundurularak erişilebilirliği sağlayan düzenleme ve tasarımlar yapılabilir (Kara, 2011). Koruma ve restorasyon örneklerini daha eksiksiz bir erişilebilirlikle birleştirerek tarihi binaların erişilebilirliğini artırmak, mevcut binalara yapılacak herhangi bir müdahalenin önemli bir amacı olmalıdır.

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde tarihi yapıların erişilebilirliğin artırılmasına yönelik birçok düzenleme ve çalışma bulunmaktadır. Küçük ve Erten Bilgi (2021)'nin yapmış olduğu çalışmada yeniden işlevlendirilmiş Cinci Han Evrensel tasarım ölçütlerine göre değerlendirilmiş ve yapı girişi ve iç mekanlarda erişilebilirliğinin artırılmasına yönelik çözüm önerileri getirilmiştir. Tural'ın (2020) yılında yaptığı çalışmada orijinal, uyarlanan veya yenilenen işlevleriyle kültürel mirasın önemli parçaları olan bu yapılara müdahalelerin koruma öncelikli bir yaklaşımla düzenlendiği, potansiyel kullanıcı gereksinimlerinin de dikkate alınarak düzenlemeler yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yine Tural'ın Tarihi Çevreye Evrensel Erişim ve Eskişehir Hacı Hasan Camisinin Erişilebilirliği (2018) başlıklı çalışmasında çağdaş restorasyon projeleriyle tarihi yapıların ömrünü uzatmak ve varlığını sürdürmek için müdahale yapıldığını belirterek yapıların erişilebilirliğinin ancak evrensel tasarım ya da "herkes için tasarım" yaklaşımıyla sağlanması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Tarihi yapıların yeniden kullanılması, kullanıcıların farklı ve değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayarak binaların ve mekanların kullanılabilirliğinin artırılmasını sağlamaktadır. Çalışmanın amacı, mimari miras için önemli olan tarihi yapıların ve mekanların yeniden kullanımında evrensel tasarım yaklaşımının benimsenmesi gerekliliği vurgulamaktır. Çalışma amacına uygun şekilde müze olarak yeniden işlev verilen tarihi yapılarda herkes için erişilebilirliği sağlama amaçlı çağdaş restorasyon kuramına uygun çağın gereklerini karşılayan müdahaleler, donatılar, ekipmanlar evrensel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmiştir. Müze yapıların seçiminde kullanıcı yoğunluğu ve çeşitliliği dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Müze yapılarına ek olarak yine kullanıcı yoğunluğunun fazlalığı nedeniyle dini yapılara ve eğitim yapılarına yer verilmiştir.

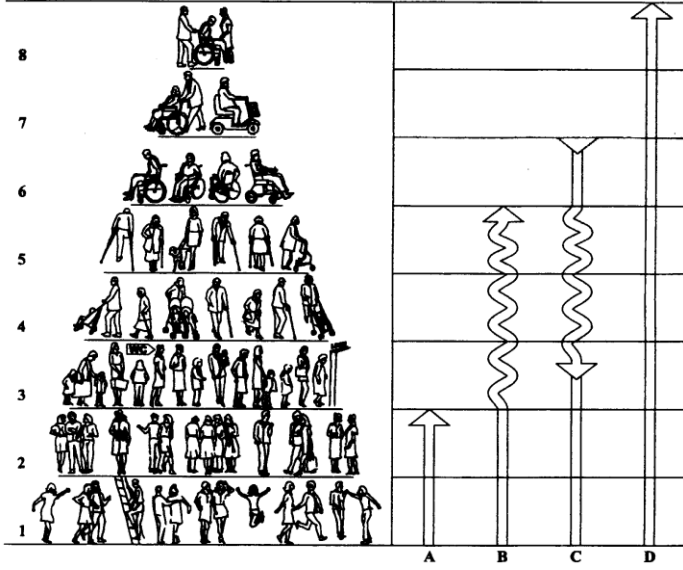
EVRENSEL TASARIM

Evrensel tasarım kavramı ilk olarak 1980 yılında Mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmıştır. Kavramın tanımı ve ilkeleri Amerika'da North Carolina Üniversite'sinde bulunan Evrensel Tasarım Merkezi'nde geliştirilmiştir (Çiftçi & Kayhan Tunalı, 2021). Evrensel tasarım anlayışı herhangi bir kısıta sahip engellilerde dahil, ayırım gözetmeksizin bütün kullanıcılara ulaşmayı amaçlamaktadır. Tasarımda hedef kitle genişlediği ve her bireye hizmet edebildiği takdirde başarılı sayılır.

Çocuklar, yaşlılar, engelliler, normal olmayan boyut veya şekle sahip kişiler, hasta veya yaralı kişiler ve durumdan rahatsız kişiler dahil olmak üzere geniş bir kullanıcı yelpazesine uygun bir ürün veya ortam tasarlamak mümkündür. Bu yaklaşım evrensel tasarım olarak bilinir. Evrensel tasarım, her yaşta ve yetenektan insan tarafından mümkün olan en geniş ölçüde kullanılacak ürün ve ortamların tasarımı olarak tanımlanabilir. Evrensel tasarım, insan çeşitliliğine saygı duyar ve tüm insanların yaşamın tüm faaliyetlerine dahil edilmesini destekler.

Evrensel tasarım, fiziksel olarak değişen olanak şartların farklı kısıt ve kabiliyeti olan belli bir grubun özel durumu olmadığı, insan olmanın ortak bir özelliği olduğu gerçeği kabul edilerek oluşturulmuştur (Hilmioğlu, S., Seçer Kariptaş, F.,2022). Evrensel tasarım, minimum erişim standartlarının ötesine geçerek, mümkün olan en geniş kitlenin kullanabileceği ürün ve ortamların tasarımına yöneliktir. Evrensel tasarımın amacı ürünleri, iletişimi ve yapıları çevreyi mümkün olduğu kadar çok insan tarafından kullanılabilir hale getirerek herkesin

hayatını kolaylaştırmaktır. Toplum nüfusunun mevcut çeşitliliğine en iyi şekilde uyan bir çevre tasarlanması gereklidir. Bu bağlamda oluşturulan evrensel tasarım piramidi, tasarımcıyı piramitteki ilk basamakta bulunan ortalama hedef kullanıcı grubu yerine piramidin daha yüksek kademelerindeki kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamaya zorlamaktadır.

Görsel 1. Evrensel Tasarım Piramidi (Goldsmith, 2000)

The Center of Universal Design mimarlar, endüstri mühendisleri, çevre tasarımcılarının da içinde bulunduğu bir çalışma grubu oluşturmuş erişilebilirliğin artırılması/sağlanması için evrensel tasarım prensiplerini belirlemiştir. Oluşturulan bu evrensel tasarım ilkeleriyle yapılı çevre, ürün, mekan ve tasarımların değerlendirilmesi, varsa eksikliklerin düzeltilmesi, bu yaklaşımın benimsenerek tasarımcı ve kullanıcıların eğitilmesini amaçlamaktadır (Story ve diğerleri, 1998).

Tablo 1: Evrensel Tasarım İlkeleri

Evrensel Tasarım İlkeleri	Tanımla
1. Eşitlik	Farklı yetenek ve kısıta sahip bütün bireylerin kullanımına uygun olmalıdır
2. Kullanımda Esneklik	Tasarım, farklı kullanım biçimlerine olanak sağlamalıdır.
3. Basit ve Sezgisel Kullanım	Tasarım bilgi, yetenek, tecrübeden bağımsız olarak bütün kullanıcı grupları tarafından kolay anlaşılabilir olmalıdır.
4. Algılanabilir Bilgi	Tasarımlar, ortam koşullarından ve kullanıcı algılama becerisinden bağımsız olarak gerekli bilgiyi sunmalıdır.
5. Hata için Tolerans Payı	Kazara veya kasıtsız eylemlerin tehlikelerini ve olumsuz sonuçlarını en aza indirmelidir.
6. Düşük Fiziksel Güç Kullanımı	Minimum yorgunlukla ve düşük eforla, verimli ve etkin kullanım sağlamalıdır.
7. Yaklaşım için Uygun Boyut ve Mekan	Vücut boyutu, duruş veya hareketlilikten bağımsız olarak yaklaşma, erişim ve kullanım için uygun boyut ve alan sağlamalıdır.

Kaynak: Iwarsson, Ståhl, (2003), alıntılanan (Yılmaz, 2022)

Evrensel Tasarımın yaklaşımda farklı kısıt ve yeteneklere sahip bütün kullanıcı grupları tarafından kullanılabilir, erişilebilir ve kapsayıcı olması temel şarttır. Evrensel erişilebilirliğin sağlanması yapılı çevrelerin sonradan uyarlamalara gerek kalmadan tüm insanların bu ortamlara erişim sağlanmasını amaç edinmektedir (Yılmaz, 2022). Bu tasarım yaklaşımıyla, uyarlama ve özel tasarım gerektirmeden tüm kullanıcı gruplarına hizmet edebilecek ürün ve mekan tasarlanması amaçlanmaktadır.

Evrensel tasarım, teknolojinin, bilginin ve farkındalığın hızla değiştiği bir bağlamda sürekli olarak daha iyi çözümler aramaya odaklanan yenilikçi ve dinamik bir stratejidir. Bu nedenle, teknik ve çevresel sınırlamaları en aza indirmenin bir yolu olarak sürekli olarak yeni çözümleri düşünmek gerekir. Her tarihi yapı farklı dönem ve karakteristik özelliğe sahip olduğu için ulaşılabilecek erişilebilirlik düzeyi yapı ve alanların özelliklerine bağlıdır.

Tarihi yapıların yeniden kullanımıyla yapı özelinde uygulanması/düzenlenmesi gereken uygulamalar farklılık gösterebilir. Yapı malzemeleri, kullanıcı yoğunluğu ve çeşitliliği hatta bulunduğu ülkelerdeki erişilebilirlik standartları ve düzenlemeleri etki etmektedir. Fakat her yapının erişilebilir girişlere, sirkülasyon alanlarına, iç mekanlara sahip olması ve yapı girişi ve mekanlar arasında bağımsız rahat kullanım kolaylığı sağlaması gereklidir.

TARİHİ YAPILARIN YENİDEN KULLANIMINDA EVRENSEL TASARIM YAKLAŞIMI

Kapsayıcı ve sürdürülebilir bir toplumun temel gereksinimlerinden biri, herkesin o toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına dahil olmasına aracı olan varlıklardan eşit şekilde yararlanabilmesidir. Tarihi binalar ve yerler, geçmiş toplumların yaşayış, inanç, gelenek gibi zengin ve çeşitli ifadelerini yansıtan; yerel, bölgesel ve ulusal kültürel kimliğin ayrılmaz bir parçasını oluşturan önemli bir varlık, benzersiz ve yeri doldurulamaz kaynaklardır. Çoğu tarihi bina ve mekanları korumanın en iyi yolunun onları aktif kullanımda tutmak olduğu iyi bilinmektedir.

Tarihi yapılar zaman içerisinde özgün fonksiyonları ile toplumun çağa uygun beklentilerini karşılamadıkları için kullanım değerlerini kaybetmektedir. Bu durumda kullanılmayan yapıda sürekli bakım yapılmadığı için yapı hızlı bir şekilde bozulma sürecine girmekte, yapının fiziki uğradığı kayıp kent ölçeğinde de kültürel, ekonomik, sosyal yönden etkisini göstermektedir. Tarihi yapıların sahip oldukları değerlerle çağdaş yaşamla bütünleşmesi kent ve toplum için kültürel sürdürülebilirliği sağlaması açısından önemlidir (ICOMOS, 2013). Koruma eyleminin etkin bir şekilde gerçekleşmesi hem geçmişini hem de geleceği içeren bir anlayış içerisinde yaşatılarak olmalıdır (Kiper, 2006). Restorasyon tekniklerinden olan yeniden kullanım tarihi yapının kaybettiği özgün işlevinin çağın şartlarına, yapının özgün değeri göz önüne alınarak verilen yeni işlevle gerçekleşmektedir (Ahunbay, 2018). Verilen yeni işlev yapı ölçeğinde planından donatılarına kadar birçok müdahaleyi de gerekli kılmaktadır (Altınoluk, 1998). Bu müdahaleler yapının yeni fonksiyonunun gerektirdiği şekilde küçük ölçekli olabileceği gibi bazen ciddi dönüşümleri gerektirmektedir (Latham, 2000). Yeniden kullanım restorasyon projesi kapsamında gerçekleştirilirken müdahaleler yapının bütünlüğüne, özgünlüğüne ve anlamına saygılı olunmalıdır (ICOMOS, 2013). Tarihi yapıya çağdaş parçaların nasıl entegre edileceği detaylı bir şekilde ele alınmalıdır (Robiglio, 2016). Tarihi yapıda müdahalelerin basit olması, geri dönülebilir nitelik taşıması, yeni işleve uygun teknik donatının sunulması ve yapının mekansal strüktürel sürekliliğinin doğru şekilde ele alınması uygulamanın niteliğini artıracaktır (Aydın ve Yıldız, 2010). Ayrıca yapıya verilen yeni fonksiyonun işlevsel performansını yaşanılabilirlik ölçüsünü kullanıcı memnuniyeti belirlemektedir (Dinç, 1999). İşlevsel performansın değerlendirilmesinde; yapıya verilen yeni işlevin gerektirdiği ihtiyaç programlarının kullanım uygunluğu, özgün işleve göre yeni hedef kullanıcı kitlesinin beklentileri, erişebilirlik etken konulardır (Lutzkendorf vd.,2005). Bu noktada evrensel tasarım ilkelerine uygun bir şekilde verilen işlevin yapıya adaptasyonu yapının kullanılabilirliğini artıracaktır.

Özgün işlevinde kullanılan tarihi binaları ve mekanları ziyaret etmeyi ve kullanmayı zorlaştıran veya bazen imkansız hale getiren engeller mevcuttur. Yapılı mirasın uygun ve duyarlı bir şekilde daha erişilebilir hale getirilmesi, kültürel, sosyal ve ekonomik değerine ilişkin farkındalığı da arttırmaktadır. Bu durum özellikle yeniden kullanım ile yapının yaşatılarak korunmasında toplumdaki her kesimin erişimine olanak sağlamaktadır. Mümkün olan en çok kullanıcının gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan Evrensel Tasarım ilkeleriyle insan çeşitliliği ve eşitliği dikkate alan kapsayıcı tasarımlar oluşturmak mümkündür. Evrensel Tasarım, engelsiz tasarım konseptinden farklıdır çünkü sadece engelleri ortadan kaldırmayı ve/veya üstesinden gelmeyi amaçlamaz, aynı zamanda daha radikal bir değişimi temsil eder. Konsept aynı zamanda 'Herkes için Tasarım' konseptinden farklıdır çünkü bu, her şeyin herkes tarafından kullanılabilir olması gerektiği anlamına gelmez, ancak gerçek dünyanın karmaşıklığı unutulmadan, alanların mümkün olduğu kadar çok insan tarafından kullanılabilir olması anlamına gelmektedir.

Erişilebilirliğe yönelik çözümler, tarihi yapının özgününde barındırdığı korunması gereken tarihi, estetik ve teknik özelliklerine saygı duyularak gerçekleştirilmelidir. Bu konuda disiplinlerarası uzmanlık gerektiren yeniden kullanım uygulamalarının yaygınlığının sağlanmasıyla kültürel miras varlığı bu yapıların sürdürülmesinde toplumun her kesimi dahil edilebilir. Mevcut yasa ve düzenlemelere ek olarak herkes için evrensel tasarım anlayışı da benimsenerek toplumdaki bütün kullanıcı grupları için erişilebilir hale getirmek mümkün kılınabilir. Yapılı mirasın daha erişilebilir hale getirilmesinde insanların farklı ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçların çeşitli yollarla nasıl karşılanabileceğinin farkında olmak önemlidir. Restorasyon proje hazırlık ajamasında geliştirilecek iyi planlanmış erişim stratejileri, aşırı müdahale ve maliyetin önüne geçmeyi sağlayabilir.

Tarihi çevrelerin erişilebilir ve kapsayıcı olmasını sağlamak için evrensel tasarım ilkelerini uygulamak, çocukluktan yaşlılığa kadar yaşamın her aşamasında çok çeşitli insan yeteneklerinin ve zayıflıklarının anlaşılmasını içerir. Sadece engelli insanlar arasında kısıt ve farklılık yoktur; aynı zamanda sağlıklı bireyler arasında da boy, güç, el becerisi, dayanıklılık, görme ve işitme yetenekleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle yapı çevre tasarımlarında çözüm ararken mümkün olan en geniş kullanıcı çeşitliliği dikkate alınmalıdır.

Evrensel tasarım, teknolojinin, bilginin ve farkındalığın hızla değiştiği dönemde sürekli olarak daha iyi çözümler aramaya odaklanan yenilikçi ve dinamik bir stratejidir. Kültürel mirasın önemli yapı taşları olan tarihi yapıların yeniden kullanımında uygulanan Evrensel Tasarım yaklaşımı ve amaçları ;

- ✓ Mevcut olan site ve hizmetlerin erişilebilirliği hakkında ön bilgi verilmesi(Müze olarak kullanılan tarihi yapılarda)
- ✓ Engellilik, erişilebilirlik ve engelli farkındalığına sahip personel bulundurulması
- ✓ Erişilebilir peyzaj düzenlemeleri,
- ✓ Basit ve sezgisel yön bulma ve yönlendirme,
- ✓ Algılanabilir bilgi ve levhaların bulundurulması,
- ✓ Engelsiz girişlerin tasarlanması,
- ✓ Yapı içerisinde engelsiz mekanların oluşturulması,
- ✓ Acil tahliye planları ve mekanların herkes için erişilebilir tasarlanması,
- ✓ Her kullanıcı kitlesinin ulaşabileceği etkinlik ve programların bulunması olarak sıralanabilir (The Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht, 2011). Yeni veya eski işlevleriyle yeniden kullanılan tarihi yapıları, toplumdaki her bireyin bağımsız ve kolay bir düzenlemeler ve tasarımlar yapılmaktadır. Bazı düzenlemelerde, yapıların çağdaş yapı malzemesi ve teknolojileri kullanılarak tarihi yapıya ait olmayan eklentilerle sonradan yapıya entegre edilmektedir. Bir diğer anlayışta ise dönemin malzemeleri kullanılarak yapı ve eklentinin bütünleşmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. İki farklı tasarım yaklaşımı olsa da amaç tarihi yapıların toplumdaki her bireyin kullanımına hazırlanması/sunulmasıdır. Çalışmada örneklem grubunda bulunan tarihi yapılarda çağdaş yapı malzemesi ve teknolojilerinin kullanıldığı örnekler analiz edilmiştir. Analiz çalışması yapılırken yapıların fiziksel erişilebilirliği dikkate alınmıştır.

Örneklem grubu belirlenirken kullanıcı yoğunluğu ve çeşitliliği dikkate alınmıştır. Seçilen yapıların çoğu yeniden işlevlendirilerek müze olarak kullanılan yapılardır. Farklı ülkelerde erişilebilirlik düzenleme ve standartları farklı olsa da bu düzenlemelerin amacı her kullanıcı grubuna hizmet sağlayabilecek mekanların oluşturulması/tasarlanmasıdır. Müzelerde erişilebilirliğin artırılması ve iyileştirilmesine yönelik çalışmaların sayıca fazlalığı çalışmada örneklem yapıların seçiminde yönlendirici olmuştur. Müze yapılarına ek olarak farklı kullanıcı grubu ve yoğunluğu fazla olan dini yapılar ve ofis binaları değerlendirmeye alınmıştır. Tarihi yapılarda erişilebilirlik düzenlemeleri incelenirken;

- ✓ Yapı giriş/çıkışları
- ✓ Yapı iç mekanları
- ✓ Sirkülasyon elemanları (kapı, merdiven, rampa, asansörler, platform asansörleri vb)
- ✓ Bilgilendirici ve yönlendirici elemanlar gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Belirlenen bu kriterler, örneklem grubu üzerinden incelenmiştir.

Tarihi yapılara/binalara erişimi kolaylaştırmak için yapılan düzenlemeler- Bina giriş-çıkışları

Dresden Hijyen Müzesi'ne 2006 yılında yapılan düzenlemelerle kapsayıcı tasarım anlayışı doğrultusunda iyileştirmeler yapılarak bütün kullanıcı gruplarının yapıya erişebilirliği sağlanmıştır.

Eski işlev : Müze
Yeni İşlev : Müze

Louvre Sanat Müzesi'nde engelli bireyler ve refakatçileri ücretsiz ve beklemeden öncelikli giriş hakkı tanınarak müzeye giriş yapabilirler. Müzeye piramit yoluyla ulaşıldığında yürüyen merdiven veya "tüp" adlı asansör resepsiyona ulaşımı sağlamaktadır.

Eski işlev : Saray
Yeni İşlev : Müze

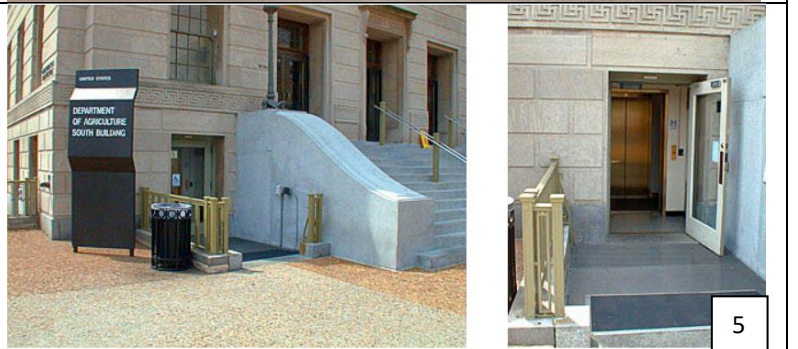
Saray olarak inşa edilen ve iki bölümden oluşan yapı günümüzde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne aittir. Yapının iki ayrı girişine eklenen rampalarla iç mekanlara erişim kolaylaştırılmıştır.

Eski işlev : Saray
Yeni İşlev : Müze

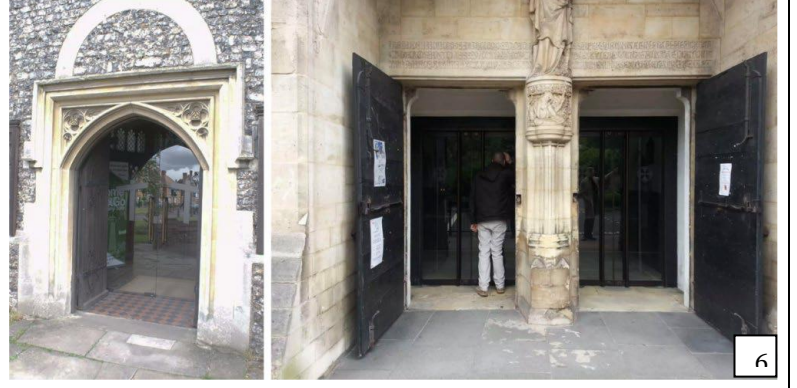
ABD Tarım Bakanlığı Binası Pentagon binası yapılarına kadar dünyanın en büyük ofis binası olarak kullanılmaktaydı. Doğu binasına eklenen asansör sistemiyle farklı kısıta sahip kullanıcıların erişilebilirliği sağlanmıştır.

Eski işlev : Ofis Binası
Yeni İşlev : Ofis Binası

Tarihi yapılarda erişilebilirlik düzenlemeleri- Sirkülasyon elemanları (kapı,merdiven,asansör sistemleri vb.)

Londra'da bulunan kilise yapılarında erişimi kolaylaştırmak/sağlamak için fotoselli cam kapılar eklenmiştir.

Kökeni 678-679 yılına dayanan Gloucester Katedrali'ne eklenen asansör sistemleri ve merdiven kenarlarında bulunan korkuluklar fiziksel engeli sahip kullanıcıların mekana erişimi kolaylaştırmıştır.

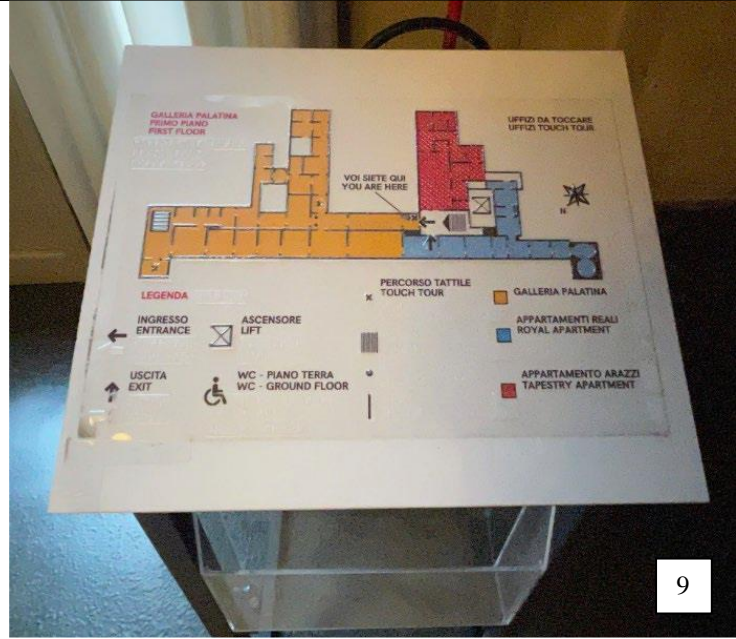

Czartoryski Müzesi (Krakow) girişinde bulunan kot farkı rampa çözümlenmesiyle erişilebilir hale gelmiştir. Rampa ortaya eklenen tutamaçlarla ikiye ayrılmış sağ taraf duvara eklenen tutamaçlarla tekerlekli sandalye kullanıcıların kolaylıkla yapıya girişi sağlanmıştır. Ayrılan sol taraftaki kısmı hissedilebilir yüzey ve kılavuz çizgiler eklenerek görme kısıtına sahip kullanıcı grubunun erişimi kolaylaştırılmıştır.

Tarihi yapılarda erişilebilirlik düzenlemeleri-bilgilendirici-yönlendirici elemanlar

Floransada bulunan Uffizi Galerisi'nde yapı içerisinde bulunan mekanlara ulaşımı kolaylaştırmak için yerel dil, İngilizce ve Braille alfabesiyle hazırlanmış bilgilendirici ve yönlendirici tabelalar hazırlanmıştır.

9

Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde bulunan sesli rehber sistemiyle görme engelli kullanıcılara bilgilendirme ve yönlendirme sağlanmaktadır. Yine müzede dokunma turları için sergileme mekanları oluşturulmuştur.

10

Frankfurt'ta bulunan Yahudi müzesi'nde fiziksel kısıta sahip ziyaretçiler için birçok düzenleme yapılmıştır. Moritz Daniel Oppenheim'daki odalarında oturma elemanlarına iliştirilmiş dokunsal plakalarla bilgilendirme sağlanmıştır. ayrıca müzede sesli ve yönlendirici dokunsal yüzeylerle erişilebilirlik sağlanmıştır/arttırılmıştır.

11

Tarihi yapılarda erişilebilirlik düzenlemeleri Tuvalet ve iç mekandan görseller

Czartoryski Müzesi'nde bulunan tuvaletler hareket kabiliyeti kısıtlı kişilerin kullanımına imkan verecek şekilde tasarlanmıştır. Tuvaletler ve lavabolar uygun yükseklik ve ölçülerde olup her iki yanında korkuluk bulunmaktadır.

Vatikan Müzesi, Sistine Şapel Galerisi girişinde bulunan merdivenlere yürüme kısıtına sahip kullanıcıların erişimini kolaylaştırmak/sağlamak için asansör platformu eklenmiştir. Ayrıca müzede bulunan eserlerinin replikaları hazırlanıp görme engellilerin dokunarak rota oluşturmasıyla kapsayıcı bir tasarım oluşturulmuştur.

Eski işlev: Müze
Yeni işlev: Müze

Dresden Hijyen Müzesi'nde bulunan replikalarla görme kısıtına sahip kullanıcıların eserleri incelemesi sağlanmıştır. Ayrıca sesli rehber ve köpek rehberlerle engelli ziyaretçilerin rahat ve kolay dolaşımı ve bilgi alması sağlanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplum oluştururan her birey hayatının bir bölümünde yapı çevrenin yanlış inşasından ve koşulların yetersizliği sebebiyle engellenmektedir. Doğru tasarım uygulamaları ve ortalama insan boyutu kabul edilmeyerek oluşan bu engelleri kaldırmak mümkündür. Bu bağlamda tasarım sürecinin ilk aşaması müdahaleye gerek kalmadan ortalama insan (sağlıklı, yetişkin ve mükemmel vücutlu bir insan boyutlarından) vazgeçip, her türlü kısıt ve kabiliyete sahip evrensel tasarım yaklaşımı benimsenmesidir.

Standart bir tasarım konseptinden engelliliğe yönelik tasarıma, herkesi etkileyebilecek geçici ve/veya kalıcı fiziksel ve/veya duyuşsal engelleri de dikkate alan bir tasarıma geçiş önerilmektedir. Değerlendirme sürecinde değerlendirme kriterleri yalnızca projenin önemli bir parçası olan estetik ve/veya ekonomik yönleri

içermemeli, aynı zamanda kullanıcıların gerçek ve potansiyel ihtiyaçlarını analiz ederek tasarlanan mekanların kullanılabilirliğini de ele almalıdır.

Son yıllarda artan farkındalıkla ve düzenlemelerle birlikte yapılan/oluşturulan binalar ve mekanlar farklı kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilecek nitelikte tasarlanırken, kültürel mirasın önemli yapı taşları olan tarihi yapılarda her kullanıcı grubuna hizmet edebilecek şekilde düzenlenmelidir/uyarlanmalıdır. Çalışma kapsamında dünyadan ve ülkemizden seçilen, yeniden kullanılarak topluma hizmet etmeye devam eden yapılar evrensel erişilebilirlik üzerinden değerlendirilmiştir. Örneklem grubunda bulunan yapılara eklenen çağdaş ve teknolojik sistem/düzenlemelerin erişilebilirliğe etkisi üzerinde durularak yapılacak çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, kullanıcıların ihtiyaçları ile binanın korunması ve değerlendirilmesi arasında doğru dengenin, yeni malzemeler ve yeni teknolojilere göre kurulması gerekmektedir. Hem uzun ömürlü kullanımı garanti edecek hem de binaya yeni işlevler eklenirse kolayca uyarlanabilecek bir çözüm bulunarak; estetik ve işlevsel çözümlere odaklanması gereklidir.

Yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda evrensel tasarım ilke ve uygulamalarının önemine değinilmiş, kültürel mirasın ve toplumsal hafızanın önemli parçaları olan tarihi yapıların yeniden kullanımı ve işlevlendirilmesinde evrensel tasarım yaklaşımının benimsenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Tarihi yapılarda uygulanan/uygulanacak evrensel tasarım stratejisi; basit ve sezgisel yön bulma, iyi tasarlanmış okunaklı bilgilendirme ve yönlendirme levhaları, herkesin kullanabileceği erişilebilir girişlerin tasarlanması, iç mekan ve tuvaletlerin her kullanıcı grubuna hizmet etmesi gibi amaçları taşımaktadır.

KAYNAKÇA

The Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht, 2011. Access Improving The Accessibility Of Historic Buildings And Places, İrlanda.

Ahunbay, Z. (2018). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayınları, İstanbul.

Altınoluk, Ü. (1998). Binaların Yeniden Kullanımı. YEM Yayınları, İstanbul.

Aydın, D., & Yaldız, E. (2010). Yeniden kullanıma adaptasyonda bina performansının kullanıcılar üzerinden değerlendirilmesi.

Bilgiç, D. E., & Küçük, E. (2021). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesinde Herkes İçin Tasarım, Cinci Han Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(2), 498-514.

Çiftçi, S. K., & Kayhan Tunalı, S. (2021). Evrensel Tasarım Kapsamında Kamusal İç Mekânlarda Biçimlenme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 591-605.

Diñç. P. 1999. "Kullanım Sürecinde Değerlendirme Yaklaşımı İle Kent Otobüs Terminallerinde Temel Program Kriterlerinin Saptanması", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Goldsmith, S., (1984). Designing for the Disabled, RIBA Publication, London

ICOMOS. (2013). ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. 16.06.2023 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf adresinden erişildi.

Hilmioğlu, S., & Seçer Kariptaş, F. (2022). Erişilebilir Üniversite Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Mekanlarının Erişilebilirlik ve Evrensel Tasarım Yönünden Değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design*, 10(2), 40-51.

Iwarsson, S., & Ståhl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 25, 57 – 66

Kara, M. K. (2011). *Herkes için Erişilebilir Kentler ve Yerel Yönetimlerin Yükümlülükleri*. Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, 94, 66-73.

Kiper, H. P. (2006), Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye Bodrum Örneği, (1. Baskı), Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.

Latham, D. (2000) "Creative Reuse of Buildings," Shaftesbury, Donhead Publishing, United Kingdom.

Lutzkendorf, T., Speer, T., Szigetı, F., Davis, G., Roux, P.C., Kato, A., Tsuekawa, K. (2005) A comparison of international classifications for performance requirements and building performance categories used in evaluation methods, CIB 2005 Helsinki Symposium, International Council for Research and Innovation in Building and Construction, Helsinki.

Robiglio, M., 2016., The adaptive reuse toolkit: How cities can turn their industrial legacy into infrastructure for innovation and growth. The German Marshall Fund of the United States, 38, 1-24.

Story, Molly Follette, Mueller, James ve Mace, Ronald. (1998). The Universal Design File. NC State University: The Center for Universal Design.

Tural, O.(2020). «Tarihi Çevre ve Erişilebilirlik.» Kentli Dergisi, 2005: 37/66-70.

Tural, O. (2018). Universal Access in Historic Environment and Accessibility of The Haci Hasan Mosque in Eskisehir. Iconarp, International Journal of Architecture and Planning, 6 (1), 126-141.

Yılmaz, S. (2022). Niğde Ohü Merkez Kampüsünün Evrensel Tasarım İlkeleri Bağlamında İncelenmesi. *Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences*, 9(20), 28_37-28_37.

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1 : Evrensel Tasarım Piramidi (Goldsmith, 2000)

Görsel 2 : <https://www.dhmd.de/en/your-visit/>.

Görsel 3 : <https://www.louvre.fr/en/visit/accessibility/a-museum-accessible-to-all>.

Görsel 4 : Seval Yılmaz Kişisel arşiv

Görsel 5-6 : Akdemir, İ.,2022, Yüksek Lisans tezi

Görsel 7 : <https://www.keplifts.co.uk/news/2018/3/9/lifts-in-historic-buildings>

Görsel 8 : Adaptation of historic buildings for disabled people

Görsel 9 : Adaptation of historic buildings for disabled people

Görsel 10 : www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr

Görsel 11 : <https://www.juedischesmuseum.de/en/visit/jewish-museum-frankfurt/barrierefreiheit/>

Görsel 12 : Adaptation of historic buildings for disabled people

Görsel 13 : www.engelsizseyyah.com.

Görsel 14 : <https://www.dhmd.de/en/your-visit/accessibility/>